

О.В. Суденко

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ДЕМОБІЛІЗОВАНИМ ВОЇНАМ РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ У 1945 — НА ПОЧАТКУ 1946 рр. НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті висвітлено окремі напрями надання соціальної допомоги демобілізованим воїнам Радянської армії у 1945 — на початку 1946рр. на території України.

Ключові слова: Велика Вітчизняна війна, демобілізовані, допомога, закон, недоліки, наслідки.

Відповідно до сучасних вимірів та пріоритетів вітчизняної історичної науки важливе місце посідають процеси, пов'язані з наслідками Великої Вітчизняної війни 1941 — 1945 рр. для населення України. Зокрема, глибокого й комплексного дослідження потребує вивчення наслідків війни у соціальній сфері країни. Тривалий період питанням, які б характеризували умови життя та побуту населення, морально-психологічний стан різних його категорій у період повоєнного відновлення приділялась побіжна увага.

Внаслідок подій Великої Вітчизняної війни 1941 — 1945 рр. відбулося чітке розмежування населення на окремі соціальні категорії, залежні від конкретних обставин воєнного та повоєнного часу. Демобілізація з лав Радянської армії стала одним із головних аспектів, що визначали соціальні процеси в українському суспільстві у перші повоєнні роки. Це зумовлює значний інтерес до питання реадaptaції демобілізованих воїнів. Метою статті є визначення та аналіз окремих напрямів політики соціального забезпечення демобілізованих воїнів Радянської армії у 1945 — на початку 1946 рр. Об'єктом дослідження є соціальна політика органів державної влади та її вплив на умови життя населення України, зокрема демобілізованих воїнів. Предметом дослідження є соціальна реадaptaція демобілізованих воїнів Радянської армії у 1945 — на початку 1946 рр.

Дослідження окремих аспектів цього питання можна поділити на декілька етапів. Так, це роботи та публікації радянських науковців, які вийшли до 1990-х рр., зокрема М. В. Ковалю [1], В. І. Юрчука, І. П. Кожукала [2], А. Ф. Ларіна [3], Т. Т. Гриценко [4] та ін. Переваж-

но, в дослідженнях цих авторів увага зосереджена на різноманітних напрямках соціальної допомоги з боку радянського керівництва та громадських організацій постраждалим внаслідок Великої Вітчизняної війни верствам населення, у тому числі й демобілізованим воїнам. Корисним для вивчення даного питання є дослідження В. Н. Донченка [5], в якому фіксуються етапи демобілізації по областях України й висвітлено взаємозв'язок демобілізації та вирішення кадрових проблем у країні. Роль демобілізованих у вирішенні питання поповнення партійних кадрів окреслено у публікації М. В. Гагаєва [6]. Другим етапом є дослідження сучасної вітчизняної історіографії. Науковці здійснюють перегляд радянських концепцій у дослідженні подій та явищ Великої Вітчизняної війни. В їх роботах відбувається переміщення уваги у бік сталих, але ще мало досліджених питань. Серед таких авторів слід назвати Л. В. Ковпак [7], яка досліджує саме проблеми адаптації різних категорій населення, зокрема фронтовиків, до змінених внаслідок війни умов життя. Політики соціального захисту та допомоги постраждалому внаслідок Великої Вітчизняної війни 1941 — 1945 рр. населенню торкається в своїх працях російська дослідниця О. Ю. Зубкова [8]. Отже, на сьогодні, маловивченими залишаються різноманітні аспекти цієї проблематики. Питання, пов'язані з побутовим облаштуванням та всебічною допомогою фронтовикам у повоєнному суспільстві є актуальними для вітчизняної історичної науки і потребують подальшого комплексного дослідження й об'єктивного аналізу.

Одним із важливих завдань по закінченню Великої Вітчизняної війни 1941 — 1945 рр. стало повернення фронтовиків та її учасників до звичайного життя. Закон про демобілізацію був ухвалений на XII сесії Верховної Ради СРСР 23 червня 1945 р. та передбачав декілька черг. Але його розробка почалася ще з жовтня 1944 р., коли в ЦК КП(б)У відбулась перша нарада з питань організації зустрічі бійців і офіцерів після закінчення війни. В цей період створювались суспільні комісії з організації зустрічей, матеріально-побутового облаштування демобілізованих. Обладнувались приймальні пункти, гуртожитки, їдальні, перукарні для фронтовиків [1, с.147]. Для прийняття демобілізованих на вузлових станціях організовувались агітпункти, а на лінійних червоні куточки котрі були прикрашені привітальними лозунгами та квітами [7, с.10].

У більшості областей та районів УРСР організовано відбувалися зустрічі демобілізованих. Наприклад, у Вінницькій області, окрім станцій Вінниця, Жмеринка, Козятин, де були спеціальні організації військових органів по зустрічі й прийому демобілізованих воїнів, на станціях Тульчинського, Ілінецького, Томашпільського та інших районів також органі-

зовано проходили зустрічі фронтовиків. На станціях Липовець, Журавльовка, Вапнярка у приміщеннях вокзалів було обладнано агітпункти та столи довідок, кімнати очікування, куточки воїна Радянської армії, встановлено чергування активу комсомольців та міськради, офіцерів військкомату. Будівлі станцій прикрашалися лозунгами та плакатами. По вагонах проїжджаючих ешелонів розносили газети, папіроси, квіти [9, арк.34]. У райвійськкоматах Київській області для демобілізованих були обладнані кімнати відпочинку та буфети [9, арк.47].

В період повоєнної відбудови керівництво КП(б)У змушено було звернути особливу увагу на врегулювання кадрових питань у партійних рядах. Важливим джерелом поповнення партійних рядів були саме демобілізовані. На пунктах прийому з ними проводилась масово-політична робота — зібрання, лекції, бесіди. Пункти були оснащені газетами, журналами, пересувними бібліотеками [2, с.44]. Так, в агітпункти і кіоски «Союздруку» по станціям Житомир та Коростень було виділено наступні газети і журнали: «Правда», «Правда України», «Радянська Україна», «Известие», «Молодь України», «Радянська Житомирщина». Із демобілізованими які прибували в Житомирську область проводились зустрічі трудящих, були організовані мітинги. Коростецьким ЦК КП(б)У, на ст. Коростень було відправлено 42 агітатори, які у серпні 1945 р. провели більше 10 бесід на теми Великої Вітчизняної війни, ролі партії і товариша Сталіна в розгромі німецько-фашистських загарбників. За цей час демобілізованим були продемонстровані кінострічки: «Кутузов», «Морской ястреб», «Большая земля», «Серенада солнечной долины» та ін. [10, арк.28]. Крім того що подібні заходи сприяли вирішенню кадрових питань, вони також позитивно впливали на моральний та психологічний стан фронтовиків та допомагали їм швидше адаптуватися до змінених внаслідок війни умов життя.

Зважаючи на нестабільність повоєнних років у вирішенні питань пов'язаних з організацією зустрічей демобілізованих існували й певні ускладнення. Серед них відсутність кімнат відпочинку, буфетів, камер схову, транспортних засобів, столів довідок, недостатнє або відсутнє медичне обслуговування. Деякі військкомати не мали інструкцій щодо військового обліку демобілізованих (Чернігівська, Кам'янець-Подільська, Хмельницька області) [9, арк.42-43]. Наведені приклади, перш за все, були слідством повною розрухи, але, іноді, безвідповідальністю владних органів.

За Законом про демобілізацію фронтовиків перевозили до рідних домівок за кошти держави та надавали матеріальну допомогу. Відповідно до строку служби в армії їм виплачувалась разова грошова винагорода [7, с.10]. Для більшості тих хто повернувся із фронту найгостріше постало житлове питання. Місцеві органи влади мали протягом одного

місяця забезпечити колишніх воїнів житловою площею, роботою, паливом, будівельними матеріалами, для індивідуального будівництва житла передбачалися позики. Наприклад, у Липовецькому районі Вінницької області було створено фонд допомоги демобілізованим воїнам. У Козятинському районі з 4-х поданих заяв з проханням про надання квартир — 3-м особам було негайно надано житло, а одне приміщення ремонтували. В колгоспах сіл Янковці, Пиковець, Махаринці, Родзилівка проведено ремонт будівель сімей демобілізованих [9, арк.35]. У Чернігівську область прибуло 2055 демобілізованих. По області було надано 6 та відремонтовано 90 квартир, зведено 50 нових будинків, відпущено лісоматеріалу на будівництво 94 будівель, 21 демобілізованому надали допомогу в отриманні худоби. [9, арк.39]. У Васильківському районі Київської області було проведено обстеження матеріального стану демобілізованих бійців за результатами якого 29 особам (з 96 демобілізованих) була надана матеріальна допомога [9, арк.47]. В Одеську область прибуло 77900 демобілізованих. Для них було відремонтовано 13983 квартири, побудовано 139 нових будинків, відпущено 52987 куб. будматеріалів, 28241т палива, видано 1000 крб. позик., 740 голів худоби. Також продовольчу допомогу отримали 39946 демобілізованих (552139 кг), 7946 осіб отримали взуття та одяг [11, арк.5]. Банки та ліспромгоспи Кам'янець-Подільської області почали видачу грошових позик та будматеріалів на житлове будівництво, було налагоджено видачу продовольчих карток [9, арк.28]. Потрібно зазначити й те, що кращим матеріально-побутовим облаштуванням серед усіх демобілізованих виділялися офіцери. Для них існували окремі пільги на товари й послуги, були створені спеціальні універмаги та майстерні побутового обслуговування.

Отже, партійними та радянськими органами УРСР було проведено значну роботу в даному напрямку. Визначені питання обговорювалися Центральним комітетом КП(б)У на нараді партійних і радянських працівників, керівних кадрів охорони здоров'я, яка відбулася у жовтні 1945 р. [2, с.204].

Але, нажаль, були й такі випадки коли в окремих областях і районах України демобілізованим не надавались чіткі роз'яснення з приводу отримання допомоги. Так, у Любецькому районі Чернігівської області із 28 демобілізованих, 4 особи — Корінь Василь Кіндратійович, Палей Микола Іванович і Гринь Андрій Тарасович звернулись до райвійськкомату з проханням надати їм будматеріали та це питання залишилось не вирішеним, адже фонд на колгоспне будівництво було вже використано [9, арк.41]. У Смілянському районі Київської області, зокрема у с. Сушки, демобілізованому Дем'яненку керівництво колгоспу

допомоги не надало. У селі взагалі не були заплановані заходи з надання допомоги фронтовикам та їх сім'ям. Голова Печерського райвиконкому Назаренко самоусунувся від активної роботи по реалізації постанови РНК УРСР та ЦК КП(б)У від 06.07. 1945р. «Про заходи по виконанню Закону про демобілізацію старшого віку особового складу Діючої армії», внаслідок чого у районі житло демобілізованих не ремонтувалося та не забезпечувалося паливом [9, арк.49]. У Житомирську область, станом на 21.12.1945 р., прибуло 30203 демобілізованих. Забезпечення їх житлом відбувалося незадовільно. По області, була надана допомога лише 365 особам. Також не було організовано спеціальних майстерень для демобілізованих [12, арк.54]. Такі випадки були непоодинокими та мали місце досить тривалий період. Як уже було зазначено, труднощі у наданні допомоги демобілізованим воїнам були слідством воєнного часу, а в окремих випадках формалізму та безвідповідальності посадових осіб.

В цілому ж, у роботі партійних та радянських організацій УРСР таким питанням як задоволення потреб, облаштування та забезпечення матеріально-побутового становища демобілізованих воїнів надавалася значна увага. Ці питання постійно обговорювались на засіданнях ЦК, Ради Міністрів УРСР, обкомів, міськкомів та райкомів КП(б)У, обласних, міських, районних і сільських Рад депутатів трудящих, на партійних зібраннях первинних організацій, спільних зібраннях робітників та службовців на підприємствах, в установах, колгоспах, радгоспах, МТС та інших організаціях. До роботи з перевірки матеріально-побутових умов та виявлення негайно потребуючих допомоги було долучено й значний громадський актив.

Список використаних джерел

1. Коваль М.В. Общественно-политическая деятельность трудящихся Украинской ССР в период Великой Отечественной войны. — К., 1977. — 136 с.
2. Юрчук В.И., Кожукало И.П. Коммунистическая партия во главе всенародной борьбы за восстановление и развитие народного хозяйства Советской Украины (1946-1950 гг.). — К.: Политиздат Украины, 1986. — 365 с.
3. Ларін А.Ф. До питання про матеріально-побутове постачання населення України (1943-1945 рр.) // УДЖ. — 1978. — №5. — С.102-106.
4. Гриценко Т.Т. Допомога сім'ям фронтовиків у 1943 — 1945 рр. // УДЖ. — 1972. — № 5. — С.78 — 85.
5. Донченко В.Н. Демобилизация советской армии и решение проблемы кадров в первые послевоенные годы // История СССР. — 1970. — № 3. — С.97 — 102.
6. Гагасв М.В. Партійні організації Полтавщини на чолі відбудови народного господарства області в 1943-1945 рр. // УДЖ. — 1973. — №6. — С.55-59.

7. Ковпак Л.В. Найближча історія: Україна 1945-2000 рр. — К.:Наш час, 2007. — 247 с.
8. Зубкова Е.Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945 — 1953. — М.: РОСПЭН, 1999. — 229 с.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань і організацій України (далі ЦДАГО України). — Ф.1. — Оп.83. — Спр.62. Справки, сведения по вопросам боевой деятельности войск МПВО, выполнения закона о демобилизации старших возрастов личного состава действующей армии по областям (1 января 1945 г. — 25 октября 1945 г.). — 71 арк.
10. ЦДАГО України. — Ф.1. — Оп.70. — Спр.333. Переписка, телеграммы о распространении печати в Западных областях, о массово-политической работе среди демобилизованных из красной Армии. (7 февраля 1945 г. — 25 декабря 1945 г.). — 250 арк.
11. ЦДАГО України. — Ф.1. — Оп.83. — Спр.71. Информации, справки, переписка по вопросам выполнения закона о демобилизации, трудоустройстве инвалидов Отечественной войны (27 апреля 1945 г. — 17 марта 1947 г.). — 190 арк.
12. ЦДАГО України. — Ф.1. — Оп.83. — Спр.25. Докладные записки, информация, переписка ЦК КП(б)У с обкомами КП(б)У о проделанной работе по улучшению материально-бытового положения семей военнослужащих, инвалидов Отечественной войны и устройстве на работу демобилизованных (5 декабря 1944 г. — 10 января 1946 г.). — 68 арк.

References

1. Koval' M.V. Obshchestvenno-polytycheskaya deyatel'nost' trudyashchykhysya Ukraynskoj SSR v peryod Velykoj Otechestvennoj vojny. — K.,1977. — 136 s.
2. Yurchuk V.Y., Kozhukalo Y.P. Kommunystycheskaya partyya vo hlave vsenarodnoj bor'by za vosstanovlenye y razvytye narodnoho khozyaystva Sovetskoj Ukrayny (1946-1950 hh.). — K.:Polytyzdat Ukrayny, 1986. — 365 s.
3. Larin A.F. Do pytannya pro material'no-pobutove postachannya naselennya Ukrayiny (1943-1945 rr.)// UIZh. — 1978. — № 5. — S.102-106.
4. Hrytsenko T.T. Dopomoha sim"yam frontovykiv u 1943 — 1945 rr. // UIZh. — 1972. — № 5. — S.78 — 85.
5. Donchenko V.N. Demobylzatsyya sovet skoy armyy y reshenye problemy kadrov v pervye poslevoennye hody // Ystoriya SSSR. — 1970. — № 3. — S.97 —102.
6. Nahayev M.V. Partiyni orhanizatsiyi Poltavshchyny na choli vidbudovy narodnoho hospodarstva oblasti v 1943-1945 rr. // UIZh. — 1973. — № 6. — S.55-59.
7. Koval' L.V. Nayblyzhcha istoriya: Ukrayina 1945-2000 rr. — K.:Nash chas, 2007. — 247 s.
8. Zubkova E.Yu. Poslevoennoe sovetskoe obshchestvo: polytyka y povsednevnost'. 1945 — 1953. — М.: РОСПЭН, 1999. — 229 с.
9. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' i orhanizatsiy Ukrayiny (dali TsDAHO Ukrayiny). — F.1. — Op.83. — Spr.62. Spravky, svedeniya po voprosam boevoy deyatel'nosti voysk MPVO, vypolneniya zakona o demobylzatsiyi

- zatsyy starshykh vozrastov lychnoho sostava deystvuyushchey armyy po oblastyam (1 yanvarya 1945 h. — 25 oktyabrya 1945 h.). — 71 ark.
10. TsDAHO Ukrayiny. — F.1. — Op.70. — Spr.333. Perepyska, telehammy o rasprostranenny pechaty v Zapadnykh oblastiakh, o massovo-polytycheskoy rabote srede demobylizovannykh yz krasnoy Armyy. (7 fevralya 1945 h. — 25 dekabrya 1945 h.). — 250 ark.
11. TsDAHO Ukrayiny. — F.1. — Op.83. — Spr.71. Ynfomatsyy, spravky, perepyska po voprosam vypolnenyya zakona o demobylizatsyy, trudoustroystve ynvalydiv Otechestvennoy voyny (27 aprelya 1945 h. — 17 marta 1947 h.). — 190 ark.
12. TsDAHO Ukrayiny. — F.1. — Op.83. — Spr.25. Dokladnye zapysky, ynformatsyya, perepyska TsK KP(b)U s obkomamy KP(b)U o prodelanoy rabote po uluchshenyyu materyal'no-bytovoho polozhenyya semey voennosluzhashchykh, ynvalydiv Otechestvennoy voyny y ustroystve na rabotu demobylizovannykh (5 dekabrya 1944 h. — 10 yanvarya 1946 h.). — 68 ark.

Стаття надійшла до редакції 31.07.2014 р.

Е.В. Суденко

Направления социальной помощи демобилизованным воинам Советской армии в 1945 — в начале 1946гг. на территории Украины

В статье отражены отдельные направления предоставления социальной помощи демобилизованным воинам Советской армии в 1945 — в начале 1946гг. на территории Украины.

Ключевые слова: Великая Отечественная война, демобилизованные, помощь, закон, недостатки, последствия.

O.Sudenko

Directions social assistance demobilized soldiers of the Soviet Army in 1945 — early 1946 in Ukraine

The article reflects the separate directions providing social assistance to demobilized soldiers of the Soviet Army in 1945 - at the beginning of 1946гг. on the territory of Ukraine.

Keywords: the Great Patriotic War, demobilized, help, a law, disadvantages, consequences.